

SİYASİ İSTİKRARSIZLIKLAR ÜLKESİ IRAK

SONER DOĞAN

Referans için: Doğan, Soner. "Siyasi İstikrarsızlıklar Ülkesi Irak". İNSAMER Analiz. 29.07.2022.

Analiz

1968-2003 yılları arasında Irak'ta iktidarı elinde bulunduran Baas rejimi ve Saddam Hüseyin dönemi hariç tutulacak olursa, demokrasi getirileceği vaadi ile ABD tarafından işgal edilen Irak'ta genel olarak siyasi istikrar henüz sağlanabilmiş değil. Ülkede özellikle Amerikan işgaliyle başlayan siyasi istikrarsızlık dönemi İran'a da alan açmış ve hâlihazırda zayıflayan devlet kurumları İran destekli Haşdi Şabi ve diğer milis örgütler tarafından iyice yıpratılmıştır. ABD'nin Irak'ı işgal sürecinde rejimi değiştirmek adına ülkedeki devlet kurumlarını yıkması, Irak'taki istikrarsızlığın

temel parametrelerinden biri olarak görülmektedir. Bu yazıda Irak'ta yapılan parlamento seçimleri sonrasında hükümet kurma sürecinin uzamasına bağlı olarak ülkenin nasıl istikrarsızlığa sürüklendiği konusu üzerinde durulmuştur.

ABD işgali sonrasında Irak'taki ilk seçim 30 Ocak 2005 tarihinde yapılmıştır. Bu seçimde yaklaşık 14 milyon Iraklı seçmenin 8,5 milyonu oy kullanmıştır. Seçime katılım Kürt bölgesinde diğer bölgelere göre daha fazla olmuştur. Sünni kesimin boykot ettiği/ettirildiği seçimde 275 sandalyenin 140'ını Ayetullah Sistani'nin desteklediği Birleşik Irak İttifakı kazanmış

ancak hükümeti kurmak için gerekli olan üçte ikilik (182 vekil) çoğunluğu sağlayamadığından koalisyon hükümeti kurulması gerekmiştir. Yaklaşık iki aylık çalışma sonunda Irak Geçici Millî Meclisi, Kürt lider Celal Talabani'yi cumhurbaşkanı, Şii Arap Adel Abdul Mehdi ve Sünni Arap Gazi al-Yavar'ı başkan yardımcılarını seçmiş; başbakanlığa da seçimde en fazla oyu alan Birleşik Irak İttifak Partisi lideri İbrahim el-Caferi'yi atamıştır. Bu geçici konsey, ülkeyi Aralık 2005'teki seçimlere hazırlamakla görevlendirilmiştir.

Aralık 2005'te yapılan seçimlerde bir önceki seçime göre katılım fazla olmuş ve Şii ittifakı olan Birleşik Irak İttifak'ı oyların %48'ini alarak 276 sandalyeden 140'ını kazanmıştır. Kürt İttifakı ise 75 sandalye kazanarak ikinci olmuştur. Yaklaşık altı ay süren siyasi krizden sonra Irak hükümeti Nuri el-Maliki başbakanlığında kurulmuştur. 2014 yılına kadar iktidarda kalan Maliki, 2010 seçimlerinde ikinci olmuştur. Hükümet kurma krizleri devam etmiş ve 91 milletvekiline sahipken hükümet kuramayan İyad Allavi'nin yerine yaklaşık altı ay süren pazarlıklar sonucu Maliki yeniden başbakan olmuş; Celal Talabani'nin cumhurbaşkanı olarak devam etmesi, Allavi'nin ise Güvenlik Konseyi'ne başkanlık etmesi kararlaştırılmıştır.

30 Nisan 2014'teki parlamento seçimlerinde sandalye sayısı 2009 yılında yapılan değişiklikten sonra 329'a yükseltilmiştir. Maliki bu seçimleri

kazanmasına rağmen başbakanlık görevini Irak Meclis Başkan Yardımcısı Haydar el-Abadi'ye devretmiştir. Ne var ki cumhurbaşkanlığına seçilen Fuad Masum ülkeyi Maliki'nin kötü yönetiminden kurtarmak ve siyasi istikrarı sağlamak için Abadi'yi hükümeti kurmakla görevlendirdiğini açıklayınca Maliki bu duruma tepki gösterip Abadi hükümetine karşı çıkmış ancak Haydar el-Abadi, Şii ağırlıklı Kanun Devleti Koalisyonu'nun desteğini alarak yaklaşık beş ay süren pazarlıklar sonucu meclisten güven oyu alıp göreve başlamıştır.

12 Mayıs 2018 tarihinde yapılan dördüncü parlamento seçimlerinden Şii dinî lider Mukteda es-Sadr'ın desteklediği Sairun Koalisyonu 329 sandalyeden 54'ünü alarak birinci parti olarak çıkmıştır. İran destekli Haşdi Şabi grubunun başındaki Hadi Amiri liderliğindeki Fetih Grubu ise 47 sandalye ile ikinci olmuştur. Seçimlerden beş ay sonra, arka planda ABD ve İran'ın anlaşmasıyla Adil Abdulmehdi, hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Ekim 2018'de başbakan olarak göreve başlayan Abdulmehdi, yaşanan içi karışıklıktan dolayı görev süresini tamamlayamadan istifa etmek zorunda kalmıştır.

10 Ekim 2021 tarihinde beşincisi düzenlenen Irak parlamento seçimlerinin normalde Mayıs 2022'de yapılması planlanmış, fakat ülkede artan yolsuzluk, eşitsizlik, kötü düzen, kamu hizmetlerinin yetersizliği gibi nedenlerle 2019 yılında

başlayan gösteriler ve bu gösterilerin kanlı şekilde bastırılması sonucu Adil Abdulmehdi başkanlığındaki hükümet istifa etmiştir. Yerine gelen eski Irak İstihbarat Servisi Başkanı Mustafa el-Kazimi liderliğinde kurulan hükümetin halkın talepleri doğrultusunda erken seçim kararı almasında Tışrin Hareketi adlı sivil toplum kuruluşunun protesto gösterileri etkili olmuştur. 10 Ekim 2021 tarihinde düzenlenen parlamento seçimlerinde ülke gündemi, ABD askerlerinin çekilmesi, siyasi ve ekonomik yolsuzluk, işsizlik, siyasi kırılmalıklar ve toplumsal kırılmalar üzerinden belirlenmiştir.

Mukteda es-Sadr'ın liderliğini yaptığı Sadr Hareketi 73 milletvekili ile ekim ayındaki seçimden birinci parti olarak çıkmış ancak aradan sekiz ay geçmesine rağmen ülkede hâlâ hükümet kurulamamıştır. Yukarıda belirtildiği üzere Irak'ta seçimler sonrasında yaşanan siyasi istikrarsızlıklar yaklaşık beş altı ay içerisinde çözülürken, son seçimin üzerinden çok daha uzun bir süre geçmesine rağmen hâlâ hükümet kurulamamıştır. Dahası Mukteda es-Sadr, aldığı son kararlarla kendisine bağlı milletvekillerini istifa ettirerek yeni bir seçim için kapı aralamıştır. Ayrıca Sadr Hareketi'nin başbakan adayı olan Muhammed Cafer es-Sadr da başbakanlık adaylığından çekilmiştir. Sadr'ın meclisi feshederek yeniden seçim yapılması için kampanya yürüteceği iddia edilse de böyle bir karar hâlihazırda istikrarın

sağlanamadığı Irak'ta çok daha kötü bir durum ortaya çıkarabilir. Bunun yanı sıra Iraklı anayasa uzmanlarına göre, Sadr Hareketi milletvekillerinin istifa etmesiyle yerlerine en fazla oyu alan milletvekili adayları getirilebilir; böylece erken seçim ihtimalinin önüne geçilmiş olunur. Öte yandan Sadr'ın sokaklara dönmesi hâlinde mevcut kriz daha da derinleşebilir. Bunlar dışında halk ile güvenlik güçlerinin veya İran destekli milis gruplarının karşı karşıya gelmesi durumunda ise ortaya Irak için sonuçları çökyıkıcı olacak bir kaos çıkabilir.

Irak'taki siyasi istikrarsızlığın her ne kadar ABD işgaliyle başladığı iddia edilse de aslında mevzu Irak'ın kuruluşuna kadar gitmektedir. İngiltere'nin Musul, Bağdat ve Basra şeklinde üç parçalı duran bölgeyi tek bir kimlik altında bütünleştirme çabaları, aradan 100 yıllık bir süre geçmesine rağmen hâlâ başarılı olamamıştır. Bu durum ABD işgaliyle daha da derinleşmiştir. Şii-Sünni Araplar, Türkmenler ve Kürtler olarak Irak'ın farklı etnik kimliklere ayrılması, siyasi kültür olarak tek çatı altında buluşulmasını engellemektedir. Bunun yanı sıra İran da Kataib Hizbullah, Haşdi Şabi gibi Şii milis gruplar aracılığıyla önemli bir oyuncu olarak Irak sahnesinde yer almaya devam etmektedir. Ayrıca ABD'nin Ocak 2020'de İran Devrim Muhafızları Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani ve Haşdi Şabi lideri Mehdi el-Mühendis'i öldürmesiyle başlayan süreç, İran'ın

İrak'ta ABD üslerine yönelik daha agresif politikalar izlemesine sebep olmuştur. Özellikle ABD üslerine yapılan saldırılarda İran'ın bu gruplara verdiği silahlar dikkat çekmektedir. Bağdat yönetiminin de İran yanlısı milis gruplarından rahatsız olması, Başbakan Kazimi'yi endişelendirmiştir. Ayrıca Irak ekonomisinin kırılğan olması, İran'ın Şii milisler aracılığıyla Irak güvenlik sisteminde ana unsur olarak öne çıkması, petrol gelirlerinin düşmesi, pandemiyle birlikte sağlık hizmetlerinde yaşanan kriz, memur maaşlarının ödenmesinde zorlanması, artan işsizlik gibi sorunlar Kazimi'nin İran ve ABD arasında daha dengeli bir politika izlemesini zorunlu kılmıştır.

Diğer taraftan ABD'nin Irak'tan çekilmesiyle ülkede İran destekli Şii milis grupların baskısının ve etkisinin artacağı da bilinmektedir. İran'ın Haşdi Şabi gibi örgütler aracılığıyla Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ni (IKBY) hedef alması, özellikle IKBY'yi İsrail ajanlarına ve teröristlere ev sahipliği yaptığı iddiasıyla eleştirmesi ve sınır ötesi operasyonlar gerçekleştirmesi, Erbil Havalimanı'na saldırı düzenletmesi, Irak'taki mevcut istikrarsızlığı daha da derinleştirmektedir. Örneğin ABD Başkanı

Biden'in göreve gelmesinden itibaren İran destekli milislerin ABD üslerine yönelik eylemlerinde artış yaşanmıştır. Üslere düzenlenen 40'tan fazla saldırıda kullanılan silahların kapasitesinde ve etkinliğinde de artış olmuştur. İran tarafından tedarik edildiği belirtilen insansız hava araçlarının kullanılması, Kuzey Irak'taki CIA hedefine saldırılması gibi eylemler ABD'yi endişelendirmektedir.

Seçim öncesinde yaşanan bu gelişmeler dikkate alındığında, Irak'taki mevcut krizin devam edebileceği değerlendirilmektedir. Başbakan Kazimi'nin iktidara gelmeden önce sokak gösterilerinin başlamasına sebep olanyolsuzluk, faili meçhul cinayetler, kamu kurumlarının hizmet sağlayamaması gibi sorunları çözememesi, Irak'taki siyasi istikrarsızlığı arttırmaktadır.

Son seçenek olarak Irak siyasetinde, ABD ve İran'ın arka planda anlaşmasıyla Kazimi görevine devam edebilir veya her iki tarafı da memnun edecek yeni bir isim üzerinde anlaşma sağlanabilir; ancak bu da İran'ın ABD başta olmak üzere Batılı ülkelerle yürüttüğü nükleer görüşmelerde ortaya çıkacak pozitif durumla yakından ilişkilidir.

KAYNAKÇA

1. Gökhan Çetinsaya, “30 Ocak 2005 Seçimleri Sonrası Irak”, 2005, <https://www.setav.org/30-ocak-2005-irak-secimleri-sonrasi-irak/>

2. <https://www.nytimes.com/2022/06/13/world/middleeast/iraq-government-sadr.html>